

УДК 347.736

DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v4.2025.9>**В. С. Сольський***orcid.org/0009-0001-8517-2340**аспірант кафедри права**Приватного вищого навчального закладу «Європейський університет»***О. А. Тимошенко***orcid.org/0000-0003-0006-1949**кандидат юридичних наук, доцент,**професор кафедри права**Приватного вищого навчального закладу «Європейський університет»*

ВІДКРИТТЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ ПРО НЕПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Запровадження інституту неплатоспроможності фізичних осіб у 2019 році з прийняттям Кодексу України з процедур банкрутства (КУзПБ) стало одним із найважливіших нововведень у сфері вітчизняного господарського процесуального права. Можливість для громадян законно врегулювати проблему непосильних боргових зобов'язань через процедуру банкрутства є необхідним елементом сучасної економічної системи, спрямованим на відновлення їхньої платоспроможності та захист інтересів кредиторів. Водночас першим і визначальним етапом реалізації цього механізму є відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, від якого залежить подальший перебіг усієї процедури.

На практиці саме ця стадія нерідко породжує значні труднощі. До найпоширеніших проблем належать: визначення належних доказів неплатоспроможності фізичної особи, неоднозначність у застосуванні критеріїв для відкриття провадження, відсутність єдності судової практики та наявність зловживань з боку як боржників, так і кредиторів. Ситуацію ускладнює збройна агресія з боку російської федерації та введення, як наслідок, воєнного стану в Україні, що суттєво вплинуло на економічну стабільність громадян, призвели до масового зростання простроченої заборгованості та поставили перед судами нові виклики, пов'язані з необхідністю оперативного та справедливого вирішення питань відкриття відповідних проваджень.

З огляду на це, дослідження проблем правозастосування у сфері відкриття провадження у справах про неплатоспроможність фізичних осіб набуває особливої актуальності. Воно дозволяє не лише виявити прогалини чинного правового регулювання та недоліки судової практики, а й окреслити можливі напрями їхнього подолання з метою забезпечення ефективності цього правового механізму в умовах сучасних соціально-економічних викликів.

Проблематика неплатоспроможності фізичних осіб і процедур банкрутства вже неодноразово ставала предметом наукових досліджень. У працях вітчизняних учених, серед яких А. А. Бутирський, І. А. Бутирська, М. Д. Жительний, Р. Б. Поляков, В. В. Радзивілюк, Л. Д. Руденко, Л. В. Хомко, А. В. Яновицька та інші, увага приділялася загальним засадам правового регулювання інституту банкрутства, його історичному розвитку та адаптації до європейських стандартів. Окремі дослідження зосереджені на теоретико-правових аспектах неплатоспроможності фізичних осіб, співвідношенні інтересів боржника та кредиторів, а також на проблемах виконання плану реструктуризації. Разом з тим питання відкриття провадження у справах про неплатоспроможність фізичних осіб та специфіки його правозастосування в сучасних умовах, зокрема під час воєнного стану, залишаються недостатньо розробленими. Це зумовлює потребу у подальшому комплексному аналізі цієї теми.

Мета статті – проаналізувати проблеми правозастосування під час відкриття провадження у справах про неплатоспроможність фізичних осіб та визначити шляхи удосконалення відповідних механізмів у сучасних умовах.

Відкриття провадження у справах про неплатоспроможність фізичних осіб є початковою та водночас визначальною стадією процедури банкрутства. Від того, наскільки чітко дотримані законодавчі вимоги до заяви боржника чи кредитора, залежить можливість подальшого руху справи.

Хоча стаття 8 Кодексу України з процедур банкрутства не містить прямої норми про неплатоспроможність як обов'язкову передумову для відкриття провадження у справі про банкрутство, системний аналіз положень Кодексу свідчить про її центральне значення у правовому регулюванні відповідної процедури [1].

Зокрема, частина 3 статті 39 КУзПБ передбачає, що суд при відкритті провадження зобов'язаний перевірити можливість боржника викона-

ти майнові зобов'язання, строк виконання яких настав. Така перевірка фактично є оцінкою наявності ознак неплатоспроможності. Крім того, пункт 8 частини 11 статті 90 КУзПБ прямо вказує на необхідність закриття провадження у справі про банкрутство у разі відсутності ознак неплатоспроможності, що підтверджує її визначальну роль у процедурі.

Тобто, неплатоспроможність боржника, хоча і не названа у статті 8 КУзПБ як формальна підстава для відкриття провадження, фактично виконує функцію матеріального критерію, без якого провадження не може бути обґрунтовано відкритим або продовженим. Це положення узгоджується з цілями інституту банкрутства, який спрямований на надання правового інструменту саме тим боржникам, які об'єктивно неспроможні виконати свої зобов'язання, а не тим, хто прагне уникнути відповідальності без належних підстав.

Варто наголосити, що неплатоспроможність не є стабільним або формалізованим станом – вона не визначається виключно розміром заборгованості, наявністю виконавчого провадження чи тривалістю прострочення платежів. Такий підхід акцентує на необхідності індивідуального аналізу фінансової ситуації боржника в межах кожної конкретної справи.

У постанові Північного апеляційного господарського суду від 28.05.2020 у справі №910/2522/20 чітко зазначено, що стаття 8 Кодексу України з процедур банкрутства не містить прямої норми щодо підстав для відкриття провадження у справі про банкрутство. Водночас суд акцентує увагу на тому, що визначальним критерієм для відкриття такого провадження є наявність ознак неплатоспроможності боржника [2].

Це підтверджує висновок, що хоча неплатоспроможність не закріплена як формальна умова на етапі ініціювання процедури (зокрема, у статті 8 КУзПБ), її фактична наявність має вирішальне значення для визнання боржника банкрутом. Судова практика демонструє, що саме здатність боржника виконувати свої майнові зобов'язання є ключовим критерієм для продовження розгляду справи, тоді як відсутність ознак неплатоспроможності слугує підставою для її закриття.

Процедура відкриття справи про банкрутство фізичної особи має ключові відмінності від банкрутства юридичних осіб. Насамперед, ініціатором провадження щодо банкрутства фізичної особи може виступати виключно сам боржник, що є прямою нормою абзацу 1 частини 2 статті 115 Кодексу України з процедур банкрутства. Це кардинально відрізняється від процедури для юридичних осіб, де заяву про банкрутство можуть подати як кредитор, так і сам боржник. Крім того, на відміну від юридичних осіб, для яких розмір простроченої

заборгованості не є визначальним чинником для початку справи, для фізичних осіб ініціювання провадження вимагає наявності чітко визначених підстав [1].

Як зазначає суддя судової палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду О. Васьковський, на відміну від Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», Кодексом запроваджується «добровільний» інститут банкрутства боржника – фізичної особи або фізичної особи-підприємця, що є його правом, а не обов'язком. Відповідно до Кодексу боржником може бути будь-яка фізична особа. При цьому неспроможність фізичної особи виконати свої грошові зобов'язання не обмежується лише тими зобов'язаннями, які виникли у фізичної особи у зв'язку зі здійсненням нею підприємницької діяльності [3, с. 13].

Такий нормативний підхід спрямований на забезпечення правового захисту фізичних осіб, запобігаючи застосуванню примусового банкрутства, яке могло б спричинити негативні соціальні наслідки. Водночас можливість звернення до процедури банкрутства для будь-якого громадянина, незалежно від його статусу, розширює доступ до механізмів фінансового оздоровлення для осіб, які опинилися у скрутному матеріальному становищі.

А от на переконання І. А. Бутирської, прирівнювання правового регулювання банкрутства фізичних осіб та фізичних осіб-підприємців є методологічно помилковим, оскільки таке ототожнення суперечить засадам господарських правовідносин. Дослідниця аргументує свою позицію тим, що правовий статус фізичної особи-підприємця істотно відрізняється від статусу звичайної фізичної особи, насамперед через специфіку договірних зобов'язань, які виникають у процесі підприємницької діяльності. Вона наголошує, що фізична особа, яка здійснює підприємництво, виступає як самостійний суб'єкт господарювання, бере участь у ринкових процесах на власний ризик і, відповідно, має нести відповідальність на рівні з юридичними особами [4, с. 93].

Недоцільним видається і виключення фізичних осіб-підприємців із кола суб'єктів, щодо яких кредитори мають право ініціювати провадження у справі про банкрутство. Така законодавча конструкція створює ризики невиконання значних фінансових зобов'язань, які можуть приховуватися юридичними особами через використання афілійованих фізичних осіб-підприємців. Подібна практика вже застосовується окремими компаніями з метою уникнення відповідальності, що у разі позбавлення кредиторів права ініціювати банкрутство фізичних осіб-підприємців може призвести до формування правових прогалин, здатних дестабілізувати

зувати фінансові відносини та порушити принципи справедливості у господарській діяльності.

Стаття 115 КУзПБ визначає підстави для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи, а також передбачає, що до складу грошових вимог, у тому числі щодо сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), не включаються неустойка (штраф, пеня) та інші фінансові санкції [1].

Зазначена норма, що допускає звернення до суду за наявності хоча б однієї з підстав, робить критерії ініціювання процедури досить розмитими. Це створює поле для суб'єктивного підходу суду та ускладнює визначення моменту, коли фізична особа дійсно вважається неплатоспроможною.

Першою підставою для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи виступає факт несплати боржником протягом двох місяців більше ніж 50% від суми щомісячних платежів за кожним окремим кредитним чи іншим зобов'язанням (п. 2 ч. 2 ст. 115 КУзПБ) [1]. Ця норма охоплює не лише банківські кредити, а й інші фінансові зобов'язання, включаючи борги перед фінансовими та нефінансовими установами. Імовірно, її було впроваджено для врегулювання проблем з діяльністю колекторських компаній та запобігання незаконним методам стягнення заборгованості.

Другою підставою для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність виступає відсутність у боржника майна, на яке може бути звернено стягнення, а здійснені виконавцем відповідно до Закону України «Про виконавче провадження» заходи щодо розшуку такого майна виявилися безрезультатними. Для реалізації судового рішення стягувач зобов'язаний звернутися до відповідного органу державної виконавчої служби із заявою про відкриття виконавчого провадження, додавши до неї виконавчий документ. Водночас процедура відновлення платоспроможності фізичної особи має істотну особливість: її ініціація можлива виключно за заявою самого боржника [1]. Такий підхід, на нашу думку, є одним із недоліків чинного законодавства, оскільки обмежує можливості кредиторів у захисті своїх прав. Для забезпечення більш ефективного механізму зменшення фінансового навантаження на неплатоспроможну особу доцільно надати кредиторам право ініціювати відповідну процедуру, а також передбачити механізми зниження витрат боржника на її проведення. Додаткову складність становить висока вартість процедури банкрутства, яка, навпаки, посилює фінансову неспроможність особи, суперечачи основній меті інституту банкрутства – створенню умов для відновлення платоспроможності добросовісного боржника.

Згідно з чинною редакцією статті 115 КУзПБ, для подання заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи достатньо наявності лише однієї з передбачених підстав. Водночас, Р. Поляков вважає, що доступ до цієї процедури слід ускладнити. Він пропонує зробити обов'язковою умовою для відкриття провадження одночасну наявність всіх чотирьох підстав, зазначених у частині 2 статті 115 КУзПБ (у редакції на той час). На його думку, існуючі умови для початку справи про неплатоспроможність фізичних осіб є «легшими», ніж аналогічні вимоги для відкриття провадження у справах про банкрутство юридичних осіб [5].

Аналізуючи третю підставу для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи, слід зазначити, що поняття «загроза неплатоспроможності» вже має усталену присутність у вітчизняному правовому полі. Вперше воно було закріплене у частині п'ятій статті 11 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», яка передбачала обов'язок боржника звернутися до суду із заявою про відкриття провадження у разі наявності такої загрози. Під загрозою неплатоспроможності розумілася ситуація, за якої задоволення вимог окремих кредиторів ставить під загрозу можливість виконання зобов'язань перед іншими [6].

Водночас, чинна редакція Кодексу України з процедур банкрутства не містить нормативного визначення терміну «загроза неплатоспроможності», що слід розглядати як прогалину законодавчого регулювання, оскільки це створює правову невизначеність і вимагає уточнення конкретних обставин, що свідчать про таку загрозу. Л. Д. Руденко і М. Д. Жительний пропонують трактувати «загрозу неплатоспроможності» як сукупність документально підтверджених правових підстав, що свідчать про неможливість боржника виконати свої фінансові зобов'язання або здійснювати регулярні платежі протягом двох наступних місяців [7, с. 51].

Виключне право на звернення до суду із заявою про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність належить лише самому боржнику. Ця норма є значним обмеженням, оскільки кредитори позбавлені можливості ініціювати таку процедуру. Такий підхід суперечить заявленій меті законодавства щодо ефективного зменшення фінансового тягара для боржників. Відсутність у кредиторів права ініціювати провадження про неплатоспроможність розглядається як недолік, що потребує змін.

Для вдосконалення процедури необхідно надати кредиторам право ініціювати провадження про неплатоспроможність, а також зменшити витрати

боржника на проведення процедури банкрутства, оскільки висока вартість створює додатковий фінансовий тягар і суперечить самій суті цього інституту. Крім того, умови для звернення до суду повинні бути чітко визначені законом, а їх невиконання має бути обов'язковою підставою для відмови у відкритті провадження.

Статтею 116 КУзПБ передбачено, що заява про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність подається лише боржником, визначено відомості, які мають у ній зазначатись, а також перелік документів, що додаються до заяви [1].

Згідно з останнім пунктом частини четвертої статті 115 Кодексу України з процедур банкрутства, до заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи мають бути додані документи, що підтверджують наявність відповідних підстав. При цьому Кодекс не містить вичерпного переліку таких документів, залишаючи їх визначення на розсуд заявника та господарського суду. На практиці це породжує численні випадки залишення заяв без руху саме через відсутність належних підтверджуючих матеріалів. Окремі суди також застосовують вимоги Господарського процесуального кодексу України щодо необхідності подання заявником підтвердження про відсутність інших позовів до того самого боржника з тотожним предметом і підставами, хоча КУзПБ прямо такої вимоги не передбачає. Умови правового режиму воєнного стану, запровадженого на всій території України з 24 лютого 2022 року, істотно ускладнюють процес збору необхідних документів. Зокрема, боржники часто стикаються з труднощами щодо отримання трудових книжок, договорів, які стали джерелом заборгованості, а також копій документів, що підтверджують право власності на майно [8, с. 22]. Такі обставини негативно впливають на доступність процедури банкрутства для фізичних осіб у період збройної агресії з боку російської федерації та вимагають системного аналізу правозастосовної практики з метою вдосконалення нормативного регулювання та забезпечення реального доступу до механізмів фінансового оздоровлення.

Заслугує на окрему увагу пункт 12 частини 3 статті 116 КУзПБ, відповідно до якого боржник – фізична особа зобов'язаний авансувати винагороду керуючому реструктуризацією. Подібний підхід передбачено і щодо ініціатора справи про банкрутство юридичних осіб (ч.ч. 2, 4 ст. 34 КУзПБ). Водночас для юридичних осіб законодавець установив додаткову імперативну умову: заява може бути подана лише за наявності у боржника майна, достатнього для покриття всіх витрат, пов'язаних із провадженням у справі, якщо інше не передбачено Кодексом (ч. 6 ст. 34 КУзПБ). У цьому контексті Р. Б. Поляков обґрунтовує доцільність поширен-

ня зазначеної вимоги і на фізичних осіб – ініціаторів процедур неплатоспроможності. Такий підхід, на його думку, міг би забезпечити належну компенсацію судових витрат, зокрема винагороди арбітражного керуючого (включно з процедурою погашення боргів), судового збору, сплаченого кредиторами, та витрат на професійну правничу допомогу [9, с. 179].

Попри те, що чинне законодавство не містить прямої вимоги щодо сплати судового збору при поданні заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи, аналіз судової практики свідчить про наявність випадків, коли господарські суди залишали такі заяви без руху через неподання доказів сплати збору. Так, Господарський суд Харківської області ухвалою від 27.04.2020 у справі №922/1213/20 дійшов висновку про необхідність сплати судового збору у розмірі 21 020 грн, що зумовило зупинення провадження до моменту виконання цієї вимоги боржником [10]. Водночас Східний апеляційний господарський суд у постанові від 04.02.2020 у справі №917/2088/19 визнав безпідставним повернення заяви судом першої інстанції у зв'язку з відсутністю доказів сплати судового збору, наголосивши на особливостях провадження у справах про неплатоспроможність фізичних осіб та необхідності врахування положень статті 116 КУзПБ [11].

Наведена колізія свідчить про наявність правової невизначеності у питанні сплати судового збору при відкритті провадження у справах про неплатоспроможність фізичних осіб. Це, у свою чергу, актуалізує потребу уніфікації судової практики та гармонізації її із положеннями КУзПБ, що забезпечить однаковість правозастосування та належну реалізацію мети інституту банкрутства фізичних осіб.

Як слушно зазначають В. Радзивілюк та Р. Поляков, у процедурі банкрутства існує специфіка застосування процесуальних норм: за загальним правилом заява, яка не відповідає вимогам статті 34 КУзПБ, не підлягає залишенню без руху чи поверненню, за винятком випадків, прямо визначених законом. Частина 3 статті 37 КУзПБ передбачає можливість залишення заяви без руху виключно з підстав, визначених у статті 174 Господарського процесуального кодексу України з урахуванням особливостей, встановлених самим Кодексом. Водночас стаття 38 КУзПБ містить вичерпний перелік підстав для повернення заяви, серед яких: підписання її неуповноваженою особою (або відсутність підпису), відкликання заяви до відкриття провадження та подання заявником ідентичної заяви до розгляду попередньої. А оскільки інших підстав для повернення заяви, окрім передбачених зазначеною статтею 38, не передбачено, то відсутність

доказів (сплати збору, авансування винагороди арбітражному керуючому, підтвердження неплатоспроможності тощо) не може слугувати підставою для її повернення чи залишення без руху. У справах щодо фізичних осіб (статті 113, 117 КУзПБ) це створює правову невизначеність, адже суди зобов'язані застосовувати норми, розроблені для юридичних осіб [12, с. 151].

Відповідно до статей 119-120 КУзПБ, відкриття провадження у справі про неплатоспроможність передбачає перевірку судом наявності підстав для його ініціювання, введення мораторію на задоволення вимог кредиторів, призначення керуючого реструктуризацією та застосування заходів забезпечення, включаючи арешт майна, обмеження корпоративних прав та публікацію відомостей про справу на веб-порталі судової влади. Наслідками є припинення нарахування штрафів і відсотків, визнання строку виконання всіх зобов'язань таким, що настав, а також здійснення розпорядження майном виключно у порядку, передбаченому Кодексом [1].

Водночас суд може тимчасово обмежити боржника у праві виїзду за кордон, якщо його дії створюють перешкоди процедурі банкрутства. Попри прагнення забезпечити ефективність процесу, ця норма викликає сумніви щодо дотримання принципів рівності та пропорційності, оскільки поширюється лише на фізичних осіб. Тому застосування такого заходу має ґрунтуватися виключно на доведених фактах ухилення боржника від виконання процесуальних обов'язків, що дозволить збалансувати права кредиторів і боржника.

І. А. Бутирська звертає увагу на характер заборони виїзду боржника за кордон під час провадження у справі про неплатоспроможність. Дискусійним є питання, чи має ця заборона абсолютний характер, як випливає зі ст. 118 КУзПБ, чи ж, згідно з формулюванням ст. 120 КУзПБ («тимчасова заборона без дозволу суду»), вона передбачає можливість отримання судового дозволу. Дослідниця слушно підкреслює, що навіть у разі накладення такого обмеження боржник зберігає право звернутися до суду з клопотанням про надання дозволу на виїзд [4, с. 92].

Знову ж таки, в умовах сучасної збройної агресії з боку російської федерації актуальність цієї норми набуває дискусійного характеру, з огляду на такі фактори:

- обмеження на виїзд чоловіків уже діють відповідно до загальних правил воєнного стану, що робить додаткову заборону для боржників надлишковою;

- жінки, які проживають у зонах активних бойових дій, можуть бути змушені виїжджати за кордон, щоб забезпечити безпеку собі та своїм дітям. У цьому контексті застосування механізму

обмеження виїзду виглядає суперечливим з гуманітарної та правової точки зору;

- боржники, які вже перебувають за кордоном, технічно не можуть бути обмежені в пересуванні, що ставить питання про ефективність застосування такої санкції в їхньому випадку [8, с. 30].

Зазначене вище підтверджує необхідність перегляду правозастосовної практики щодо заборони виїзду боржників у період воєнного стану. Можливо, правова система потребує більш гнучкого підходу, який би дозволяв розмежовувати випадки застосування цієї норми залежно від реальних обставин боржника.

Згідно зі статтею 121 КУзПБ мораторій на задоволення вимог кредиторів вводиться строком на 120 днів з моменту відкриття провадження у справі про неплатоспроможність. Цей строк є важливим інструментом для забезпечення балансу між інтересами боржника та кредиторів. Він дозволяє боржнику отримати необхідний час для стабілізації фінансового стану, водночас не створюючи надмірних ризиків для кредиторів, оскільки його дія є обмеженою та винятковою. Установлення саме такого строку видається компромісним рішенням законодавця: він є достатнім для підготовки плану реструктуризації, але не настільки тривалим, щоб порушити права кредиторів на своєчасне відновлення платоспроможності боржника [1].

Разом із тим, в умовах воєнного стану та зростання економічної нестабільності постає питання про доцільність перегляду гнучкості застосування цього строку. З одного боку, його подовження могло б надати боржникам додатковий захист і більше часу для відновлення, з іншого – надмірне продовження мораторію здатне створити дисбаланс у відносинах із кредиторами та знизити довіру до механізму банкрутства. Тому оптимальним видається підхід, за якого суди мали б інструменти для індивідуального коригування тривалості мораторію залежно від обставин конкретної справи.

Варто наголосити на впливі процедури відкриття провадження у справі про банкрутство на правовий статус боржника. Як зазначає суддя Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду В. С. Погребняк, КУзПБ уперше закріпив розширене розуміння терміна «боржник», включивши до цього кола не лише юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців, а й звичайних громадян, які опинилися у стані неплатоспроможності [13, с. 27]. Подібну позицію підтримала й Велика Палата Верховного Суду у постанові від 21.09.2021 у справі №905/2030/19 (905/1159/20), підкресливши, що КУзПБ у порівнянні з попереднім процесуальним законом розширив свою дію щодо суб'єктів, які підпадають під його регулювання (неплатоспроможних фізичних осіб), що зумовило розгляд у господар-

ському суді спорів про неплатоспроможність фізичних осіб, незалежно від того, чи займаються вони підприємницькою діяльністю [14].

Згідно зі статтею 117 КУзПБ фізична особа набуває статусу боржника з моменту прийняття судом заяви про відкриття провадження. На цій стадії боржник отримує процесуальні права та обов'язки, пов'язані з веденням справи у суді. Юридичне значення статусу боржника-фізичної особи остаточно формується після відкриття провадження у справі про неплатоспроможність (статті 119-120 КУзПБ) і не є сталим: він змінюється залежно від обраної судової процедури, що дозволяє адаптувати механізми врегулювання боргів до конкретного фінансового стану боржника та забезпечити ефективність застосованих заходів [1]. Отже, правовий статус боржника у процедурі банкрутства формується поетапно – від матеріально-правового визнання його неспроможності до процесуально-правового закріплення у судовому провадженні.

Додатково можна приділити увагу питанню зупинення провадження у справах про неплатоспроможність фізичних осіб. Кодекс України з процедур банкрутства передбачає таку можливість виключно в контексті транскордонного банкрутства, а саме відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 106 КУзПБ господарський суд може зупинити провадження або процесуальні дії щодо активів боржника після визнання іноземної процедури банкрутства, за умови забезпечення інтересів кредиторів в Україні. В інших випадках Кодекс такої можливості не містить. Водночас, п. 3 ч. 1 ст. 227 ГПК України зобов'язує суд зупиняти провадження, якщо одна зі сторін або третя особа, яка заявляє самостійні вимоги, проходить службу в Збройних Силах України або інших військових формуваннях, переведених на воєнний стан чи залучених до антитерористичної операції. Тобто, у разі проходження боржником військової служби господарський суд теоретично міг би зупиняти провадження про неплатоспроможність на підставі статті 227 ГПК України, хоча КУзПБ прямо цього не передбачає. Крім того, ч. 17 ст. 39 КУзПБ визначає, що справи про банкрутство юридичних осіб не підлягають зупиненню, але щодо фізичних осіб такої прямої заборони немає [8, с. 31].

Таким чином, з урахуванням необхідності особистої участі боржника у процедурі неплатоспроможності (зокрема під час інвентаризації), вважаємо за доцільне законодавчо передбачити право суду зупиняти провадження у справі про банкрутство фізичної особи на період воєнного стану у випадках проходження боржником військової служби або його перебування за кордоном. Такий підхід дозволив би врахувати об'єктивні обмеження боржника, уникнути порушень процесуальних строків

та забезпечити більш справедливе та реалістичне врегулювання процедури банкрутства у надзвичайних умовах.

Дослідження правового регулювання відкриття провадження у справах про неплатоспроможність фізичних осіб засвідчило складність і багатогранність цього інституту. Кодекс України з процедур банкрутства запровадив новаторський підхід, поширивши процедури банкрутства не лише на юридичних осіб, а й на звичайних громадян, що дало можливість врегульовувати боргові зобов'язання фізичних осіб у судовому порядку. Водночас практика його застосування виявила низку проблем, серед яких: дискусійний характер заборони на виїзд боржника за кордон, питання балансу між правами боржника та інтересами кредиторів, необхідність забезпечення пропорційності застосованих обмежень, а також відсутність законодавчо визначених механізмів зупинення провадження у випадках особливих обставин, зокрема під час проходження боржником військової служби в умовах воєнного стану чи перебування за межами України.

Вирішення зазначених проблем потребує удосконалення правозастосовної практики та внесення змін до законодавства з метою забезпечення більшої гнучкості процедур, захисту прав боржників і кредиторів, а також адаптації інституту неплатоспроможності до сучасних викликів, у тому числі воєнного стану. Такий підхід сприятиме формуванню ефективної та справедливої системи банкрутства фізичних осіб в Україні, що відповідатиме як економічним реаліям, так і стандартам захисту прав людини.

Література

1. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18.10.2018 № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text> (дата звернення: 12.09.2025).
2. Постанова Північного апеляційного господарського суду від 28.05.2020 у справі №910/2522/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89593588> (дата звернення: 12.09.2025).
3. Васьковський О. Здійснення господарськими судами подальшого розгляду справ про банкрутство відповідно до прикінцевих та перехідних положень Кодексу України з процедур банкрутства. Офіційний веб-сайт Верховного Суду. URL: <https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Vaskovskyj.pdf> (дата звернення: 12.09.2025).
4. Бутирська І. А. Банкрутство фізичних осіб: проблеми теорії та практики. Економіка та право. 2021. № 1. С. 89–95.
5. Поляков Р. Банкрутство фізичних осіб – «новий» інститут віком понад 2 тисячі років. Закон і бізнес: веб-сайт. URL: https://zib.com.ua/ua/140297-bankrutstvo_fizichnih_osib_noviy_institut_vikom_ponad_2_tis.html (дата звернення: 12.09.2025).
6. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від

14.05.1992 №2343-ХІІ. Відомості Верховної Ради України, 1992. №31. С. 440.

7. Руденко Л. Д., Жительний М. Д. Підстави відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи. Правові горизонти. 2020. Вип. 24 (37). С. 47–52.

8. Неплатоспроможність фізичних осіб в умовах воєнного стану: аналітичний звіт. Проект ЄС «Право-Justice». URL: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/683/eb8/879/683eb8879921d194194285.pdf> (дата звернення: 12.09.2025).

9. Поляков Р. Б. Інститут банкрутства (неспроможності) в Україні та Німеччині: порівняльно-правове дослідження: дис. ... докт. філософії: 081 «Право». Запоріжжя. 2022. 275 с.

10. Ухвала Господарського суду Харківської області від 27.04.2020 у справі №922/1213/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88954194#> (дата звернення: 12.09.2025).

11. Постанова Східного апеляційного господарського суду від 04.02.2020 у справі №917/2088/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87418429> (дата звернення: 12.09.2025).

12. Радзивілюк В., Поляков Р. Проблеми застосування господарсько-процесуальних норм у процедурі банкрутства (неплатоспроможності). *Право України*. 2020. № 7. С. 147–158.

13. Погребняк В. Боржник за кодексом України з процедур банкрутства. Застосування норм Кодексу України з процедур банкрутства: зб. наук. ст. / за заг. ред. д-ра юрид. наук судді Верховного Суду С. В. Жукова. Київ: Алерта, 2019. С. 26–33.

14. Постанова Верховного Суду від 21.09.2021 у справі №905/2030/19 (905/1159/20). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100359355> (дата звернення: 12.09.2025).

Анотація

Сольський В. С., Тимошенко О. А. Відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи: актуальні проблеми правозастосування. – Стаття.

У статті розглядаються ключові питання відкриття провадження у справах про неплатоспроможність фізичних осіб в Україні згідно Кодексу України з процедур банкрутства. На відміну від попереднього законодавства, Кодекс суттєво розширив коло суб'єктів, які можуть бути учасниками процедур неплатоспроможності, включивши до них звичайних громадян, що не займаються підприємницькою діяльністю. Це розширення створило як нові можливості для звільнення від боргів, так і практичні труднощі, зокрема щодо правового статусу боржників, застосування процесуальних гарантій та реалізації прав кредиторів.

У статті здійснено детальний аналіз основних наслідків відкриття провадження, серед яких – запровадження мораторію на задоволення вимог кредиторів, зупинення фінансових санкцій, обмеження майнових і корпоративних прав боржника, а також визначення ролі арбітражного керуючого. Особливу увагу приділено дискусійному питанню тимчасових обмежень на виїзд боржника за кордон, які, хоча й спрямовані на забезпечення ефективності процедури, можуть суперечити фундаментальним правам і принципу пропорційності.

Дослідження також висвітлює специфічні проблеми, що виникають в умовах воєнного стану в Україні.

Зокрема, застосування обмежень на виїзд перетинається із загальними правилами пересування під час воєнного стану, що робить їх надлишковими або, у певних випадках, суперечливими. Додаткові труднощі виникають у ситуаціях, коли боржники проходять військову службу у Збройних Силах України чи перебувають за кордоном, що ставить під сумнів реалістичність продовження процедур неплатоспроможності в таких обставинах. У зв'язку з цим автори обґрунтовують необхідність гнучкішого підходу законодавця, який би дозволив судам зупиняти провадження або адаптувати процесуальні вимоги задля забезпечення справедливості та ефективності.

Авторами наголошується, що чинне законодавство щодо регулювання неплатоспроможності, попри його прогресивність, потребує цільових змін з урахуванням реалій воєнного стану. Основними пріоритетами подальшого розвитку українського законодавства у сфері банкрутства визначаються: підвищення правової значеності, захист фундаментальних прав боржника та забезпечення збалансованого механізму задоволення вимог кредиторів у реаліях воєнного часу.

Ключові слова: процедура банкрутства, відкриття провадження, воєнний стан, неплатоспроможність, кредитор, боржник, правовий статус боржника.

Summary

Solskyi V. S., Tymoshenko O. A. Initiation of insolvency proceedings for individuals: current issues of legal practice. – Article.

The article addresses the key issues of initiation of insolvency proceedings for individuals in Ukraine according to the Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures. Unlike the previous legislation, the Code has significantly broadened the scope of subjects eligible for insolvency procedures, including ordinary individuals who are not engaged in entrepreneurial activity. This extension has created both opportunities for debt relief and practical challenges, particularly regarding the legal status of debtors, the application of procedural safeguards, and the enforcement of creditors' rights.

The paper provides a detailed analysis of the main consequences of opening insolvency proceedings, such as the introduction of a moratorium on creditors' claims, the suspension of financial sanctions, restrictions on the debtor's property and corporate rights, and the role of the insolvency practitioner. Special attention is devoted to the controversial issue of temporary travel restrictions imposed on individual debtors, which, although aimed at ensuring the efficiency of proceedings, may contradict fundamental rights and the principle of proportionality.

The study also highlights the specific problems arising during martial law in Ukraine. In particular, the application of travel restrictions overlaps with the general rules of wartime mobility limitations, creating redundancy or, in certain cases, raising humanitarian concerns. Moreover, the participation of debtors who serve in the Armed Forces of Ukraine or reside abroad raises questions about the feasibility of continuing insolvency proceedings under such extraordinary conditions. In this regard, the author argues for a more flexible legislative approach, allowing courts to suspend proceedings or adapt procedural requirements in order to ensure fairness and effectiveness.

The conclusions emphasize that the current insolvency framework, although progressive in scope, requires targeted amendments to address the realities of martial law. Enhancing legal certainty, safeguarding the debtor's fundamental rights, and ensuring a balanced mechanism

for satisfying creditors' claims are identified as the main priorities for the further development of Ukrainian insolvency legislation in the realities of wartime.

Key words: bankruptcy procedure, initiation of proceeding, martial law, debtor's legal status, insolvency, creditor, debtor, debtor's legal status.

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 31.10.2025

Дата публікації: 27.11.2025